



การประยุกต์ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อทำความเข้าใจ
แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ
An Application of John Locke's Philosophy of Language to Understand
Buddhadasa Bhikkhu's the Concept of Everyday Language and
Dhamma Language

¹พระมหาเมธาสิทธิ์ จิตคุโณ (ชาญกลีนน้อย) ²มานพ นักการเรียน

¹Phramaha Methasit Thitagüno (Chanklinnoi) ²Manop Nakkanrian

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

²Mahamakut Buddhist University Sirindhorn College

¹Corresponding Author, Email: stang.me915@gmail.com

Received April 20, 2023; Revised November 2, 2023; Accepted: November 7, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อศึกษาแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ และเพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมเป็นแนวคิดการตีความภาษาศาสนาที่มีฐานคิดสอดคล้องกับแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก โดยที่ล็อกมีมุมมองว่าความหมายของภาษาคือมโนภาพภายในใจซึ่งมาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือการสังเกตตัวเองของจิต อนึ่ง แนวคิดภาษาคนมุ่งเน้นไปที่ตัววัตถุ ดังนั้นความหมายระดับภาษาคนจึงประกอบไปด้วยมโนภาพซับซ้อนของสิ่งต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่จริงในประสบการณ์บ้าง หรือเชื่อว่ามีอยู่จริงแต่พ้นไปจากประสบการณ์ปัจจุบันและต้องรอคอยการพิสูจน์ในอนาคตบ้าง อย่างไรก็ตามสิ่งที่ศาสนากล่าวถึงเหล่านี้ล้วนมีตัวตนอยู่จริงและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วนแนวคิดภาษาธรรมมุ่งเน้นไปที่ความรู้สึกหรือสภาวะธรรมที่เกิดปรากฏกับจิต ดังนั้นความหมายระดับภาษาธรรมจึงละทิ้งมโนภาพซับซ้อนต่างๆ ในเชิงรูปธรรมออกไป แต่อาศัยลักษณะบางอย่างที่มีในภาษาคนนั้นมาเทียบเคียงเข้ากับลักษณะปรากฏของมโนภาพทางนามธรรม ข้อแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งของความหมายทั้งสองระดับนี้คือการพิจารณาโมโนภาพตัวตนในแง่มุมที่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: พุทธทาสภิกขุ; ภาษาศาสนา; ภาษาคน-ภาษาธรรม; มโนภาพ

Abstract

In this paper, the objectives were purposely made to study John Locke's philosophy of language and Buddhādāsa Bhikkhu's concept of Everyday Language and Dhamma language and it, then, attempted to apply John Locke's Philosophy of language to understand Buddhādāsa Bhikkhu's concept of Everyday language and Dhamma language. This research employed the documentary research methodology.

In the research results, it argued that the concept of Everyday language and Dhamma language are conceptual interpretations of religious language whereby its idea bases are somehow accorded with John Locke's philosophy of language. In this, Locke is of the view that the meaning of language is the idea in the mind derived from sensation and reflection. On the one hand, the meaning of Everyday language is purposely assigned to embrace the object, therefore, its' meaning consists of complex ideas of things appearing in the real experience, or they are believed to exist but beyond the present experience, and their existence is necessarily awaited to be proven in the future. However, things that were told by religions do really exist and could be proven by senses. On the other hand, the Dhamma language focuses on feelings or states of things that appear to the mind. Thus, the Dhamma language's meaning discards various complex ideas in concrete terms and thereby hinges on certain features in the Everyday language to compare with the appearance of abstract ideas. One of the main differences between these two levels of meaning is the consideration of substance from different angles.

Keywords: Buddhādāsa Bhikkhu; Religious Language; Everyday Language - Dhamma Language; Idea

บทนำ

แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุพระภิกษุนักคิดร่วมสมัยคนสำคัญถือเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งอันสะท้อนถึงปัญหาด้านการตีความภาษาศาสนาและช่วยเปิดมุมมองต่อการทำความเข้าใจศาสนาในรูปแบบใหม่ที่อาจซ่อนเร้นอยู่ภายใต้คำสอนชุดเดิมซึ่งได้รับคำยกย่องและวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง แนวคิดนี้ได้เสนอว่าความหมายของภาษาศาสนามี 2 ระดับ คือ ความหมายทั่วไปอันเป็นการนิยามความหมายของภาษาศาสนาในระดับที่บุคคลทั่วไปใช้ทำความเข้าใจศาสนาและผูกพันกับความหมายเช่นนั้นอยู่ในวิถีชีวิตเชิงประเพณี และความหมายที่ลึกซึ้งซึ่งเป็นตัวความหมายที่แท้จริง และบุคคลผู้รู้ธรรมแล้วเท่านั้นจึงจะเข้าใจ (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

แนวคิดดังกล่าวเป็นที่สนใจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดภาษาธรรมซึ่งเป็นการตีความภาษาศาสนาที่บูรณาการค่านิยมสมัยใหม่หลายประการเข้าด้วยกัน ทั้งด้านการอธิบายคำสอนทางศาสนาที่เปิดโอกาสให้บรรพชิตและฆราวาสทั้งเพศชายและหญิงสามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนและเข้าถึงประโยชน์สุขอันเป็นอุดมคติในทางศาสนาได้อย่างเสมอเหมือนกัน (ปีเตอร์ เอ. แจ็กสัน,



2557) และด้านการปรับเปลี่ยนฐานคติของศาสนาจากการยึดโยงกับเรื่องเล่าเชิงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พลังเหนือธรรมชาติ หรือภูตผีปิศาจใดๆ ที่ปรากฏอยู่เฉพาะในคัมภีร์ศาสนาของตนว่าเป็นความจริงสูงสุด ซึ่งมีวางอยู่บนความเชื่อมากกว่าการเปิดโอกาสให้พิสูจน์ มาเป็นฐานคติที่พยายามทำให้สอดคล้องกับหลักเหตุผลและสามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์ เพื่อให้ศาสนาสามารถรับรู้และนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการแสวงหาวิธีการตีความภาษาศาสนาแบบใหม่นี้ถือเป็นความจำเป็นที่พึงกระทำเพื่อความอยู่รอดของศาสนาท่ามกลางสภาวะที่ถูกท้าทายจากความรู้เชิงหลักเหตุผลและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งกำลังเจริญรุดหน้าและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง

ข้อเสนอการตีความภาษาศาสนาของท่านพุทธทาส เช่น คำว่า “สรวรรค์” และ “นรก” ที่แต่เดิมมีความหมายในทำนอง “สรวรรค์อยู่บนฟ้า นรกอยู่ใต้ดิน” และจะพบเจอได้ก็ต่อเมื่อตายไปแล้ว เป็น “สรวรรค์ในอก นรกในใจ” ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ทันทีเมื่อกลับมาพิจารณาอารมณ์ความรู้สึกภายในใจของตน (พุทธทาสภิกขุ, 2548) นี่เป็นแนวทางการตีความภาษาศาสนาให้มีความหมายที่สามารถสัมผัส ตรวจสอบ และเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งแก่พุทธศาสนิกชนและคนทั่วไปผู้สนใจศึกษาศาสนาโดยไม่จำเป็นต้องรอการพิสูจน์ในโลกหน้าแต่ประการใด

ทั้งนี้การตีความดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดภาษาธรรมกลับถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาสายจารีตนิยมที่เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นการบิดเบือนคำสอนขัดต่อพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรองอันเป็นข้อคำสอนของพระศาสดาและพระเถระผู้ทรงภูมิปัญญาและความบริสุทธิ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะท่านเหล่านั้นเห็นว่าข้อเสนอดังกล่าวมุ่งเน้นให้เข้าใจศาสนาในระดับภาษาธรรมมากกว่าระดับภาษาคนซึ่งถือเป็นการละเลยความหมายดั้งเดิมที่ใช้สืบกันมา และการยืนยันว่าการตีความด้วยแนวคิดภาษาธรรมเท่านั้นถูกต้องเป็นเรื่องสุดโต่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิเสธเรื่องราวข้ามภพข้ามชาติ เพราะหากเป็นเช่นนั้นชาติภพก็จะเป็นเพียงความมีความเป็นในขณะหนึ่งของตัวกู ทั้งๆ ที่เรื่องดังกล่าวมีปรากฏในพระไตรปิฎก (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2532)

อนึ่ง เนื่องจากท่านพุทธทาสมิได้วางหลักเกณฑ์และวิธีการตีความไว้อย่างชัดเจน เพียงแต่แสดงแนวคิดและให้คำนิยามของคำทางศาสนาไว้เป็นพอตัวอย่างตามวาระต่างๆ เท่านั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าท่านอาศัยหลักการใดในการตีความภาษาศาสนาออกเป็น 2 ระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความในระดับภาษาธรรมที่จำเป็นต้องคงหลักทางพุทธศาสนาไว้ ทั้งยังต้องสามารถพิสูจน์ได้ในเชิงประจักษ์และเป็นประโยชน์ในชีวิตจริงจึงจะเป็นที่ยอมรับในหมู่ผู้ศึกษาพุทธศาสนาด้วยมุมมองแห่งโลกสมัยใหม่ เพื่อจะทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าจอห์น ล็อค นักปรัชญาลัทธิประสบการณ์นิยมได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและความหมายไว้ พร้อมทั้งอธิบายวิธีการนิยามความหมายสำหรับใช้ภาษาในการสื่อสารของมนุษย์ว่ามีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของมนุษย์ (ดูรายละเอียดใน John Locke, 2008) แนวคิดทางปรัชญาภาษาของเขาจึงช่วยให้เรามองเห็นว่าการตีความภาษาใดก็ตาม รวมถึงภาษาศาสนานั้นจำเป็นต้องมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นในบทความนี้ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อคมาเป็นกรอบในการประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจการตีความภาษาศาสนาตามแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส การศึกษานี้จะช่วยสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้นว่าท่านพุทธทาสอาศัยประสบการณ์ 2 ประเภทมาช่วยในการตีความภาษาศาสนา และแนวคิดภาษาธรรมนั้นก็ยังคงไว้ซึ่งหลักการและมีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก
2. เพื่อศึกษาแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมชาติของท่านพุทธทาสภิกขุ
3. เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมชาติของท่านพุทธทาสภิกขุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยทั้งเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ ที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก และแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมชาติของท่านพุทธทาสภิกขุ
2. ทำการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบเหตุผลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
3. เสนอวิธีประยุกต์ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมชาติของท่านพุทธทาสภิกขุ
4. สรุปผลและนำเสนอการวิจัย

ผลการการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อ 1 แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก จอห์น ล็อกกล่าวว่ามนุษย์ชาติเกิดมาในโลกล้วนเป็นเสมือนกระดานเปล่า (tabula rasa) ปราศจากความรู้ใดๆ แต่ประสบการณ์ได้ทำให้โนภพบางอย่างเกิดขึ้นภายในจิต และเมื่อมนุษย์บอกว่าเขาารู้อะไร ความรู้นั้นก็หมายถึงการรับรู้ความสัมพันธ์ของมโนภาพต่างๆ ในใจนั้นว่าลอรอยกันหรือขัดแย้งกัน (Locke, 2008) แล้วสื่อออกมาในรูปของข้อความ เช่น เรารู้ว่า “น้ำแข็งเย็น” ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจว่ามโนภาพน้ำแข็งเข้ากันได้กับมโนภาพเย็น อย่างไรก็ตามล็อกเห็นว่าเป็นไปได้ที่ผู้ใช้ภาษาแม้จะคิดหรือพูดราวจะเข้าใจความหมายของมันอย่างแจ่มแจ้ง แต่แท้ที่จริงแล้วเขากลับไม่เข้าใจมันอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการใช้คำที่ยังมีความหมายคลุมเครือและไม่ชัดเจนเพียงพอจึงเป็นส่วนสำคัญของปัญหาและข้อโต้เถียงที่ชวนให้มนุษย์สับสนอย่างไม่รู้จบ (Locke, 2008) ดังนั้นล็อกจึงต้องการเสนอการใช้ภาษาที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือสามารถใช้ภาษาได้อย่างที่เราจะแน่ใจในความหมายของคำโดยการหาที่มาและความหมายของภาษาซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับทฤษฎีมโนภาพเชิงประจักษ์นิยม (Patricia Sheridan, 2010) นั่นจึงเป็นบ่อเกิดของแนวคิดทางปรัชญาภาษาของเขา

1.1 ภาษา ความหมาย และโลก ล็อกเสนอว่ามนุษย์มีประสบการณ์ได้สองทางคือทางประสาทสัมผัสและทางจิต ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเป็นช่องทางที่มนุษย์รับรู้โลกผ่านอวัยวะรับสัมผัส เช่น การที่ตาเห็นรูปแล้วได้รับข้อมูลบางอย่างเช่น สีเหลือง สีแดง เป็นต้น ส่วนประสบการณ์ทางจิตคือการสังเกตการทำงานของจิตด้วยมันตัวเอง เช่น การคิดทบทวน การใคร่ครวญ การสงสัย เป็นต้น จากประสบการณ์ทั้งสองนี้มนุษย์จึงมีข้อมูลเกี่ยวกับมันในจิต (Patricia Sheridan, 2010) เขาให้ชื่อข้อมูลเหล่านั้นว่า “มโนภาพ” (idea) มโนภาพนั้นมีลักษณะที่ไม่ปรากฏตัว จำเป็นต้องอาศัยสิ่งอื่นเป็นเครื่องหมายแทนเพื่อสื่อสารออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ดังนั้นมนุษย์จึงใช้เสียง



หรือคำพูดเพื่อสื่อสารแทนมโนภาพ และเมื่อคำพูดเป็นเครื่องหมายที่รับรู้ได้ของมโนภาพ มโนภาพเหล่านั้นจึงกลายเป็นความหมายที่แท้จริงของคำพูดเหล่านั้น (Patricia Sheridan, 2010) โดยนัยนี้ ทฤษฎีความหมายของลือคังเรียกว่า “ทฤษฎีภาพในใจ” กล่าวคือทฤษฎีที่ถือว่าความหมายของภาษาที่แท้จริงคือมโนภาพที่ปรากฏในใจ

1.2 มโนภาพในฐานะเป็นความหมายของคำ ลือคังได้แยกแยะให้เห็นว่ามโนภาพนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) มโนภาพเดี่ยว (Simple Idea) คือมโนภาพมูลฐานที่ไม่มีความซับซ้อนในตัวเอง ไม่มีองค์ประกอบใดนอกจากภาพที่ปรากฏหรือความคิดที่เป็นหนึ่งเดียวกันตลอดในจิต และไม่สามารถแยกเป็นมโนภาพต่างๆ กันได้ (Patricia Sheridan, 2010) จิตได้รับมโนภาพเดี่ยวนี้เข้ามาทางอวัยวะรับสัมผัสเสมือนเป็นตัวแทนของวัตถุ ตัวอย่างเช่น ในระหว่างที่เรามีประสบการณ์กับดอกมะลิ เราจะได้รับมโนภาพเดี่ยวหลากหลายมโนภาพ อาทิ มโนภาพขาว มโนภาพความหอม มโนภาพการกินที่เข้ามาภายในจิต อย่างไรก็ตามเขาพิจารณาเห็นว่ามโนภาพที่เราได้รับเหล่านี้ล้วนเป็นมโนภาพของคุณสมบัติบางอย่างที่มีอยู่ในตัววัตถุและเราสามารถรับรู้มันได้ ส่วนตัวตนจริงของวัตถุนั้นเราไม่สามารถรับรู้ได้โดยตรง นอกจากนี้ยังมีมโนภาพที่เกิดจากการสังเกตตัวเองของจิต เช่น มโนภาพการรับรู้ และมโนภาพอื่นๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกันกับมโนภาพเหล่านั้น เช่น มโนภาพความสุข มโนภาพความดีใจ เป็นต้น

(2) มโนภาพซับซ้อน (Complex Idea) คือมโนภาพที่รวบรวมเอามโนภาพเดี่ยวเข้าไว้ด้วยกันผ่านการทำงานของจิตในลักษณะผสมเชื่อมโยง เปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ หรือถอดลักษณะร่วมของมโนภาพต่างๆ ที่มีอยู่ แล้วสร้างมโนภาพอีกมโนภาพหนึ่งขึ้นมาเอง (Patricia Sheridan, 2010) ตัวอย่างเช่น มโนภาพกระดาศที่รวบรวมเอามโนภาพเดี่ยวต่างๆ อาทิ มโนภาพขาว มโนภาพบาง มโนภาพเรียบ มโนภาพการกินที่เข้าไว้ด้วยกัน ลือคังกล่าวว่ามโนภาพซับซ้อนนี้ยังแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ประเภท คือ มโนภาพรูปแบบ มโนภาพตัวตน และมโนภาพความสัมพันธ์

(2.1) มโนภาพรูปแบบ (Modes) คือมโนภาพที่จินตนาเอามโนภาพเดี่ยวหลากหลายมโนภาพมารวมกันโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงต้นแบบว่ามีอยู่จริง (Patricia Sheridan, 2010) แบ่งออกได้อีก 2 อย่างคือ

1. มโนภาพรูปแบบเดี่ยว (Simple Modes) เป็นมโนภาพที่แปรผันหรือผสมผสานเอามโนภาพเดี่ยวอย่างเดียวกัน โดยไม่มีมโนภาพอื่นรวมอยู่ด้วย ดังนั้นมนุษย์จึงมีมโนภาพโหล (Patricia Sheridan, 2010) มโนภาพหนึ่งร้อย หรือมโนภาพหนึ่งล้าน ซึ่งค่อยๆ เพิ่มมโนภาพจำนวน 1 ทบขึ้นไปเรื่อยๆ จนไปถึงมโนภาพอนันต์ ด้วยวิธีดังกล่าวมนุษย์จึงมีมโนภาพกาลและมโนภาพอวกาศที่เป็นนิรันดร์และไม่มีที่สิ้นสุดได้ มโนภาพเหล่านี้แม้จะห่างไกลจากประสบการณ์จริงแต่ก็อาศัยมโนภาพเดี่ยวภายในประสบการณ์นั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาและสร้างสรรค์

2. มโนภาพรูปแบบผสม (Mixed Modes) เป็นมโนภาพที่จิตสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยการนำเอามโนภาพเดี่ยวหลายๆ มโนภาพมารวมกัน เช่น มโนภาพความงามเป็นการรวมเอามโนภาพสี มโนภาพรูปทรง รวมถึงมโนภาพการรับรู้และมโนภาพความสุขของผู้มีประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้นประกอบเข้าไว้ด้วยกัน (Patricia Sheridan, 2010) โดยนัยนี้

มนุษย์จึงมีมโนภาพอื่น เช่น มโนภาพการฟันดาบ มโนภาพสิ่งประดิษฐ์ของผู้ประดิษฐ์คิดค้น หรือมโนภาพทางศีลธรรมเช่น มโนภาพความกตัญญู มโนภาพความกล้าหาญ ขึ้นได้

(2.2) มโนภาพตัวตน (Substances) เป็นมโนภาพหลักที่อยู่ระหว่างการผสมผสานมโนภาพเดี่ยวหลายๆ มโนภาพเข้าด้วยกันเพื่อใช้เป็นตัวแทนของสิ่งเฉพาะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง ดังนั้นหากนำมโนภาพตัวตนมารวมเข้ากับมโนภาพสีขาวหม่น มีน้ำหนัก ความแข็ง ความเหนียว และการหลอมละลาย เราก็จะได้มโนภาพตะกั่ว โดยนัยเดียวกันหากรวมมโนภาพรูปร่าง การเคลื่อนไหวได้ การมีความคิดและเหตุผลเข้ากับมโนภาพตัวตน เราก็จะได้มโนภาพมนุษย์ (Patricia Sheridan, 2010) มโนภาพตัวตนนี้เราไม่อาจรับรู้มันได้โดยตรงทางประสาทสัมผัสเพราะมันเป็นตัวตนที่แท้จริงของวัตถุ แต่เกิดจากการที่จิตพิจารณาเห็นว่ามโนภาพของคุณสมบัติกลุ่มหนึ่งๆ ไปด้วยกันตลอดและมีชื่อหนึ่งๆ ที่ใช้เรียกพวกมันอยู่เสมอ ทั้งจิตเองก็ไม่สามารถจินตนาการได้ว่ามโนภาพเหล่านั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง อีกทั้งคุ้นชินกับการสมมติอะไรบางอย่างให้เป็นฐานรองรับมโนภาพเหล่านั้นซึ่งจะเป็นที่อาศัยและแสดงคุณลักษณะออกมา ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสามารถสร้างมโนภาพตัวตนขึ้นมา

(2.3) มโนภาพความสัมพันธ์ (Relations) เป็นมโนภาพที่เกิดจากการเปรียบเทียบมโนภาพหนึ่งกับอีกมโนภาพหนึ่งในแง่ของขอบเขต ระดับ เวลา สถานที่ หรือสถานะอื่นๆ (Patricia Sheridan, 2010) เขาอธิบายว่า ในการพิจารณาสิ่งใดๆ ความเข้าใจไม่ได้ถูกจำกัดเฉพาะแต่ตัวตนนั้นเพียงอย่างเดียว: มันยังสามารถนำเอามโนภาพที่อยู่นอกเหนือตัวมันเองหรืออย่างน้อยก็มองออกไปจากตัวมันเพื่อดูว่าเข้ากับมโนภาพอื่นอย่างไร (Patricia Sheridan, 2010) เช่นเมื่อเราพิจารณาชายคนหนึ่ง เราอาจมีมโนภาพคน เพศชาย มีผิวขาว ซึ่งเป็นมโนภาพผสมของลักษณะเฉพาะต่างๆ ของเขาที่ปรากฏโดยตรงต่อเรา นอกจากนั้นเรายังสามารถพิจารณาเชื่อมโยงไปหามโนภาพอื่นๆ เช่น มโนภาพเด็ก มโนภาพคนแก่ หรือมโนภาพหญิงสาวเพื่อเชื่อมโยงเขาเข้ากับสิ่งอื่น นี่จึงเป็นสาเหตุทำให้เราบัญญัติชื่อเรียกความสัมพันธ์ของเขาไปต่างๆ กัน โดยนัยนี้เขาจึงสามารถมีชื่อเรียกความสัมพันธ์ได้มากเท่าที่จะมีโอกาสจับคู่เขาเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งอื่น เช่น พ่อ, ลูกชาย, พ่อตา, ลูกเขย, เพื่อน, ศัตรู, เจ้านาย, คนรับใช้, เหนือกว่า, ต่ำกว่า เป็นต้น ดังนั้นมโนภาพความสัมพันธ์จึงไม่ใช่สถานะที่มีอยู่จริงภายในสิ่ง และมันไม่ได้มีอยู่อย่าง “มโนภาพตัวตน” แต่เป็นอะไรบางอย่างที่อยู่ข้างนอกสิ่งและถูกนำเข้ามาเชื่อมโยงกันตามการทำงานของจิต

อนึ่ง ภายใต้มโนภาพความสัมพันธ์นี้ มันยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นสาเหตุและผลของสิ่งหนึ่งต่ออีกสิ่งหนึ่งด้วย เช่น มโนภาพความร้อนกับมโนภาพความเหลวของขี้ผึ้งเป็นต้น การที่เราสัมผัสการณ์กับขี้ผึ้งซึ่งพอโดนความร้อนแล้วจะกลายเป็นของเหลว อันเป็นคุณสมบัติที่ไม่มีในตัวขี้ผึ้งมาก่อน แต่อาศัยความร้อนในระดับหนึ่งจึงเกิดปรากฏขึ้น เราเรียกมโนภาพเดี่ยวของความร้อนที่สัมพันธ์กับความเหลวในขี้ผึ้งว่าเป็นสาเหตุของมัน และเรียกความเหลวว่าเป็นผล (Patricia Sheridan, 2010) จากกระบวนการสังเกตดังกล่าวทำให้เราพิจารณาได้ถึงอำนาจหรือศักยภาพที่สิ่งหนึ่งมีและสามารถกระทำต่ออีกสิ่งหนึ่ง เพราะเห็นว่ามโนภาพเดี่ยวซึ่งแสดงคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งๆ ทั้งที่อยู่ในสถานะสาเหตุและผลมีความเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงได้มาซึ่งมโนภาพพลัง ด้วยเหตุนี้เราจึงกล่าวว่าพระอาทิตย์มีพลังที่จะละลายขี้ผึ้ง และขี้ผึ้งก็มีพลังที่จะถูกละลายด้วยพระอาทิตย์ (Patricia Sheridan, 2010)



อย่างไรก็ตามจากการพิจารณาข้างต้นจะเห็นได้ว่าไม่ว่าจิตจะสร้างสรรค์มโนภาพให้มากมาย จนดูเหมือนว่าจะเกินเลยไปจากประสบการณ์จริงเพียงใด แต่เมื่อวิเคราะห์ลงไปแล้วมโนภาพเหล่านั้นย่อมมีจุดตั้งต้นที่มโนภาพเดียวซึ่งได้มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือทางจิตทั้งสิ้น

1.3 การเรียกชื่อและการนิยามความหมาย ในการใช้ภาษาสำหรับสื่อสารนั้น คำถือเป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุดที่มีความหมาย และลึกลับก็ถือว่าคำแต่ละคำล้วนเป็นเครื่องหมายแทนมโนภาพในใจของผู้พูด แต่เมื่อพิจารณาจากประสบการณ์แล้วเขาตั้งข้อสังเกตว่า สิ่งทั้งปวงต่างดำรงอยู่เป็นสิ่งเฉพาะ (Patricia Sheridan, 2010) ดังนั้นประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกจึงให้มโนภาพเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป แต่เราไม่เรียกมโนภาพของสิ่งเฉพาะเหล่านั้นด้วยชื่อเฉพาะกันไปทั้งหมด กลับเรียกพวกมันด้วยชื่อที่ใช้กันโดยทั่วไป เช่น คน สุนัข แม่น้ำ เป็นต้น แล้วระบุถึงสิ่งเฉพาะที่กล่าวถึงบ่อยครั้งเท่านั้นด้วยชื่อเฉพาะ

สามัญนามหรือชื่อทั่วไป (general terms) นั้นเป็นเครื่องหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนมโนภาพสากล ลึกลับได้อธิบายมโนภาพสากลออกเป็น 3 แนวทาง แต่แนวทางที่เขาเน้นมากที่สุดนั้นถือว่ามโนภาพสากลเป็นความหมายที่จิตมนุษย์สร้างขึ้น โดยความหมายนั้นคือแก่นของประเภท กล่าวคือแม้ว่าสิ่งแต่ละสิ่งจะดำรงอยู่เป็นสิ่งเฉพาะ แต่จิตของมนุษย์มีความสามารถที่จะจัดหมวดหมู่สิ่งต่าง ๆ ออกเป็นประเภท โดยจิตทำหน้าที่ถอดเอามโนภาพของคุณสมบัติบางประการหรือว่าทั้งหมดที่ปรากฏในสิ่งเฉพาะซึ่งเหมือนกันออกมาและจัดอยู่ในประเภทเดียวกัน การที่มโนภาพเหล่านั้นจัดอยู่ในประเภทเดียวกันได้ก็เป็นเพราะพวกมันมีแก่น (essence) ที่เหมือนกัน ลึกลับเรียกมโนภาพสากลนี้ว่า “มโนภาพที่ถอดออกมา” (abstract idea) เมื่อเรามีประสบการณ์กับสิ่งต่างๆ แล้วพบว่ามันมีมโนภาพเหมือนกับมโนภาพที่ถอดออกมามโนภาพใดในจิต มันก็จะถูกจัดให้อยู่ในประเภทนั้น ภายใต้ชื่อนั้น แก่นของประเภทจึงไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกจากมโนภาพที่ถอดออกมาเหล่านั้นเท่านั้น โดยนัยนี้เมื่อเราใช้ชื่อทั่วไปในการสื่อสารเช่นคำว่า “คน” ก็แสดงให้เห็นถึงการมี “คุณสมบัติ” เป็นคน จัดอยู่ใน “ประเภท” คน เรียก “ชื่อ” ว่าคน และมี “แก่น” ของความเป็นคนนั้นถือเป็นสิ่งเดียวกันทั้งหมด (สมฤดี วิศทเวทย์, 2536 อ้างใน Locke, 2008)

โดยนัยดังกล่าวความหมายของชื่อทั่วไปที่ใช้เรียกมโนภาพเดียวสำหรับคนคนหนึ่งนั้นจะมีได้ก็ต่อเมื่อเขามีประสบการณ์โดยตรงกับพวกมันและจัดพวกมันให้อยู่ในประเภทเดียวกัน เพราะว่าเราไม่อาจนิยามมโนภาพเดี่ยวนั้นด้วยคำอื่น (Locke, 2008) เช่นหากเขาต้องการจะรู้ความหมายของคำว่า “หวาน” เขาต้องมีประสบการณ์ชิมรสชาติของน้ำตาลหรือน้ำผึ้งเป็นต้น หรือหากเขาต้องการจะรู้ความหมายของคำว่า “เหลือ” เขาก็จำเป็นต้องมีประสบการณ์เห็นสีของขมิ้นชันหรือดอกดาวเรืองเป็นต้นก่อน วิธีการนี้ต่างจากการนิยามความหมายของชื่อเรียกมโนภาพซับซ้อน เพราะจิตไม่ได้คิดมโนภาพซับซ้อนนั้นขึ้นมาใหม่ด้วยตัวมันเองล้วนๆ แต่เป็นการนำเอามโนภาพที่มีอยู่ก่อนแล้วมารวมเข้าไว้ด้วยกัน โดยการเลือกมโนภาพจำนวนหนึ่งมาเชื่อมโยงพวกมันให้เป็นมโนภาพเดียวกันและตั้งชื่อให้มันใหม่ (Ibid: 3.5.4) ดังนั้นการนิยามความหมายของมโนภาพซับซ้อนจึงสามารถทำได้โดยการอธิบายผ่านการเรียบเรียงชื่อเรียกของมโนภาพเหล่านั้นต่อกันไปเรื่อยๆ เช่น คำว่า “กระจก” หมายถึงวัตถุที่ทำมาจากแก้ว สามารถหลอมเหลวและนำไปขึ้นเป็นรูปได้ เมื่อเย็นตัวลงแล้วจะมีสถานะเป็นของแข็งที่มีลักษณะโปร่งใส ไม่แตกผุพัง ดังนั้น ความหมายของคำจึงเป็นเรื่องของการนิยาม

ผ่านการแจกแจงและเรียบเรียงมโนภาพที่มีอยู่ไปเรื่อยๆ หากเราตามมโนภาพหนึ่งๆ ที่คำนิยามกล่าวถึง เราก็จะไม่สามารถเข้าใจความหมายของคำนั้นได้อย่างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์ข้อ 2 แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพุทธทาสภิกขุได้เริ่มต้นเสนอแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมผ่านการตั้งข้อสันนิษฐานถึงปัญหาการไม่เข้าใจศาสนาของคนในยุคปัจจุบันว่ามีสาเหตุมาจากการที่ทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสไม่เข้าใจความหมายของศาสนา นั่นได้อย่างถูกต้องลึกซึ้ง (พุทธทาสภิกขุ, 2548) แล้วยกพุทธดำรัสความว่า “ผู้ที่เพี้ยนบัณฑิตไม่ประมาทย่อมถือเอาอรรถ (ความหมาย) ทั้งสอง เป็นคนฉลาดรู้พร้อมซึ่งอรรถทั้งหลายแล้ว เขาจึงเรียกว่าเป็นบัณฑิต” (พุทธทาสภิกขุ, 2548) ขึ้นมารับรองข้อเสนอของการตีความหมายทางศาสนาออกเป็น 2 ระดับกล่าวคือ ภาษาคน-ภาษาธรรม

2.1 ความหมายและลักษณะของภาษาคน ภาษาคนนั้นหมายถึงตัวความหมายของคำที่ใช้กล่าวถึงวัตถุหรืออากัปกิริยาที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมถึงสิ่งอื่นจากนั้นซึ่งมีความหมายของคำที่สมมติใช้กันจนเป็นที่ยอมรับอย่างความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรม ความหมายดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของผู้คนในแต่ละสมัย อย่างไรก็ตามความหมายดังกล่าวยังคงเชื่อมโยงกับวัตถุหรือประสบการณ์ทางโลกเป็นหลัก หรือเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตทั่วไปของมนุษย์ในแง่ที่เป็นรูปธรรม ทั้งยังเป็นความหมายที่คนธรรมดาสามัญซึ่งยังไม่มีประสบการณ์ทางศาสนาหรือเข้าถึงความจริงแท้ของชีวิตในระดับจิตวิญญาณใช้สื่อสารกัน ในที่นี้ยังรวมถึงความหมายตามการตีความแบบจารีตนิยม ซึ่งอ้างอิงปรากฏการณ์ที่สามารถรับรู้หรือจินตนาการเป็นรูปธรรมได้ เช่นคำว่า “ชาติ” หรือ “ความเกิด” หมายถึงการเกิดจากท้องของแม่ ดังนั้นแต่ละคนจึงเกิดได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

อนึ่ง ลักษณะสำคัญของภาษาคนก็คือเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารกันทั่วไปในชีวิตประจำวัน มีความหมายเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ภายนอกที่เป็นรูปธรรมและมุ่งเน้นเพื่อการดำรงชีวิต นอกจากนั้นยังใช้สำหรับสื่อสารกันระหว่างคนผู้ไม่รู้จักรัศมีธรรมะ จึงมีลักษณะเป็นความหมายแบบผิวเผิน ไม่จำเป็นต้องตีความ ด้วยเหตุที่ภาษาคนเชื่อมโยงกับประสบการณ์ภายนอกหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปธรรมนี้เอง ดังนั้นคนที่ไม่รู้จักอำนาจของภาษาก็อาจยึดติดในความหมายและเป็นเหตุเกิดอารมณ์ความรู้สึกแห่งความยึดมั่นถือมั่น ที่มีตัวตนหรือวัตถุเป็นศูนย์กลางของความหมายนั้น

2.2 ความหมายและลักษณะของภาษาธรรม ส่วนภาษาธรรมนั้นหมายถึงตัวความหมายที่เป็นนัยแฝงเร้นของคำสามัญหรือคำทางศาสนาซึ่งมุ่งแสดงถึงสภาวะธรรมหรือสัจธรรมของโลกและชีวิต เป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในเรื่องความจริงแท้ของชีวิต มีความหมายเกี่ยวกับนามธรรมหรือประสบการณ์ภายในที่ลึกซึ้ง มุ่งเน้นการเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต เช่น คำว่า “ชาติ” หรือ “ความเกิด” หมายถึงความเกิดขึ้นในขณะหนึ่งๆ แห่งความรู้สึกว่ามีตัวตนหรือตัวกูภายในจิตใจ ความเกิดเช่นนี้คนธรรมดาสามารถเกิดได้หลายครั้งต่อวัน ส่วนพระอริยเจ้ามีน้อยครั้งจนกระทั่งไม่เกิดเลย (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

อนึ่ง ภาษาธรรมมีลักษณะที่พอจะกำหนดได้คือ เป็นภาษาที่เนื่องด้วยจิตวิญญาณ ไม่อิงอยู่กับตัวหนังสือหรือคัมภีร์ มีความหมายต่างจากภาษาสามัญที่ใช้สื่อสารกันทั่วไป เพราะแม้จะมีรูปลักษณะของคำเหมือนกันแต่มีความหมายในระดับที่ลึกซึ้งซึ่งมุ่งถึงประสบการณ์ทางศาสนาใน



ชีวิตประจำวัน ทั้งยังเป็นภาษาของคนที่เข้าถึงธรรมะใช้สื่อสาร ดังนั้นคนที่เข้าใจความหมายทั้งสองระดับได้ดีจึงสามารถเลือกใช้คำและปรับแปลงการตีความเพื่อสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้

2.3 ความสัมพันธ์ของภาษาคนและภาษาธรรม ท่านพุทธทาสมองว่าความหมายของภาษาศาสนามีทั้งความหมายที่ถูกรับรู้และใช้กันโดยทั่วไปกับความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบทการใช้ในเชิงศาสนาหรือเชิงนามธรรม ทั้งนี้ความหมายทั้งสองแทบจะตรงข้ามกันหรือตรงข้ามกันเลยทีเดียว (พุทธทาสภิกขุ, 2548) แต่รากฐานทางความหมายในระดับภาษาธรรมก็ไม่ได้ตัดขาดจากความหมายในระดับภาษาคนโดยสิ้นเชิง กลับมีความสัมพันธ์ต่อกันอยู่บางประการ ซึ่งผู้มีประสบการณ์ทางศาสนาอาจตีความแล้วรับรู้ถึงความหมายนั้นได้

2.3.1 ความสัมพันธ์ต่อกันในเชิงหยิบยืมความหมาย การพัฒนาความหมายของภาษาศาสนาที่รับรู้กันโดยทั่วไปทั้งในทางการเผยแผ่ศาสนาและทางสังคมวัฒนธรรมไปสู่ความหมายอีกแบบหนึ่งซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ภายในทางศาสนานับเป็นสิ่งที่ยากจะกระทำให้เกิดความเข้าใจได้โดยง่าย เพราะการพูดถึงเรื่องราวจิตวิญญาณเป็นเรื่องลึกซึ้งและไม่มีคำพูดที่ใช้กล่าวถึงมันโดยตรง (พุทธทาสภิกขุ, 2548) ดังนั้นภาษาศาสนาในทรรศนะของท่านพุทธทาสจึงเป็นภาษาที่นำเอาคำสามัญตามที่ปรากฏใช้กันอยู่แล้วมาสื่อสาร โดยถอดเอาความหมายที่มีนัยทางรูปธรรมออกไปแล้วหยิบยืมเอาเฉพาะเค้าโครงความหมายมาผสานเข้ากับสภาพนามธรรมหรืออารมณ์ความรู้สึกเพื่อสร้างความหมายใหม่ในแง่ที่ผู้คนอาจคิดนึกหรือมีประสบการณ์ร่วมเข้าใจได้

ความสัมพันธ์เชิงหยิบยืมความหมายนี้อาจพิจารณาได้จากคำว่า “พระพุทธเจ้า” ซึ่งหมายถึงร่างกายของพระองค์ที่เกิดในประเทศอินเดียเมื่อสองพันกว่าปี นิพพานแล้ว เฝ้าไหม้ไปหมดแล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2548) แต่สำหรับท่านพุทธทาสแล้วความหมายเหล่านี้ยังไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจให้ถึงเนื้อแท้ของศาสนา แม้ว่าความหมายดังกล่าวจะชี้ไปที่ข้อเท็จจริงบางประการก็ตาม ท่านจึงเสนอให้ถอดความเป็นรูปธรรมออกไปแล้วเสนอความหมายใหม่ในทางภาษาธรรมว่าหมายถึงตัวธรรมะแท้ๆ ที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า (พุทธทาสภิกขุ, 2548) นอกจากนี้ท่านยังใช้วิธีการดังกล่าวตีความข้ามศาสนาเพราะท่านพิจารณาเห็นว่าทุกศาสนาล้วนต้องการให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตและพยายามสอนในสิ่งเดียวกันก็คือความจริงของธรรมชาติ การตีความในระดับภาษาธรรมจึงจะสามารถทำให้ทุกศาสนาสามารถเข้าใจถูกต้องตรงกันได้และเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ทุกคน (พุทธทาสภิกขุ, 2522) เช่นคำว่า “พระเจ้า” ซึ่งมักหมายถึงผู้มีอำนาจในการสร้าง ดลบันดาลสิ่งต่างๆ มาตีความใหม่ในทางภาษาธรรมว่าหมายถึงตัว “ธรรมะ” ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ เพราะเป็นสิ่งบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นมา คอยควบคุม และมีอำนาจสิ่งทั้งหลายทั้งปวง (พุทธทาสภิกขุ, 2548) เหมือนอย่างที่ว่าพระเจ้าในภาษาคนเป็น

นอกจากนี้ท่านยังอาศัยวิธีการตีความดังกล่าวไปตีความภาษาสามัญเพื่อใช้คำเหล่านั้นไปบรรยายสภาวะหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในเชิงจิตวิญญาณที่ลึกซึ้ง เช่นคำว่า “กิน” อันหมายถึงอาการกลืนอาหารเข้าไปทางปาก ในทางภาษาธรรมหมายถึงการเสพอารมณ์ กล่าวคือการรับข้อมูลทางผัสสะหรือทางจิตเช่นคำว่า “กินทางตา” หมายถึงอาการที่ตาเห็นรูปแล้วปรุงแต่งไปต่างๆ เป็นต้น แต่สำหรับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ท่านเป็น “นิพโกลโค” ไม่ต้องกินอะไรอีกกล่าวคือไม่ถูกปรุงแต่งด้วยรูปเป็นต้นนั้น เพราะอยู่เหนืออำนาจการปรุงแต่งของสิ่งเหล่านี้แล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2548)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามนุษย์ล้วนรู้จักความหมายของคำโดยภาษาคนเป็นพื้นฐาน แต่ไม่รู้จักความหมายของภาษาธรรมหรือไม่คิดว่ามีความหมายที่มีนัยทางจิตวิญญาณหรือในระดับลึกซึ้งซ่อนอยู่ ดังนั้นท่านพุทธทาสจึงเน้นย้ำให้เห็นว่าในการทำความเข้าใจภาษาศาสนานั้นจำเป็นต้องเข้าใจความหมายทั้ง 2 ระดับ อนึ่ง เพราะความหมายของภาษาธรรมนั้นสามารถรู้ได้ผ่านการหยิбыืมเอารากฐานทางความหมายของภาษาคนมาปรับใช้เพื่อกล่าวถึงสภาวะนามธรรม ความหมายดังกล่าวจึงมีลักษณะสื่อถึงสภาพการณ์ที่ปรากฏในเชิงสังขารที่มีอยู่จริงหรือในเชิงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับจิต ความหมายดังกล่าวถือเป็นแก่นสารหลักของศาสนาที่มุ่งต้องการให้ศาสนิกเข้าถึงประสบการณ์ภายใน และเข้าใจความจริงของโลกและชีวิต พร้อมทั้งมีวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง ทั้งนี้ภาษาคนและภาษาธรรมเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจร่วมกัน และภาษาคนก็มีส่วนช่วยให้เข้าใจภาษาธรรมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของภาษาศาสนากับประสบการณ์มนุษย์ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า ภาษาคนก็คือภาษาโลกๆ ภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมะพูดกัน ส่วนภาษาธรรมเป็นภาษาที่คนผู้ได้เห็นธรรมะในส่วนลึกหรือเห็นธรรมะที่แท้จริงแล้วพูดไปด้วยความรู้สึกนั้น (อ้างแล้ว: 3) การตีความตามแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านจึงแสดงถึงความสัมพันธ์โดยตรงต่อทรรคนะหรือประสบการณ์ของผู้ตีความ กล่าวคือผู้บรรลุธรรมและผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมซึ่งอาจเข้าใจความหมายของภาษาศาสนาได้แตกต่างกันตามทิวหรือประสบการณ์ในทางศาสนา เพราะภาษาคนมุ่งเอาความหมายทางวัตถุที่มองเห็นจับต้องได้หรือสามารถจินตนาการได้ว่ามีประสบการณ์ทางผัสสะกับสิ่งนั้นได้ แต่ภาษาธรรมมุ่งเอาความหมายทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว แต่รู้สึกถึงได้เป็นหลัก ดังนั้นคนทั่วไปที่ไม่มีประสบการณ์ทางศาสนาหรือนับถือศาสนาในแง่วัฒนธรรมประเพณีเพียงอย่างเดียวจึงรู้เฉพาะภาษาคนและอาจเข้าใจว่ามีแต่ความหมายแบบภาษาคนเท่านั้นที่ถูกต้อง ส่วนผู้รู้ธรรมะย่อมเข้าใจทั้งภาษาคนและภาษาธรรมเนื่องจากตนมีประสบการณ์ทางศาสนาแล้ว

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประสบการณ์ของผู้ตีความมีส่วนสำคัญต่อการเข้าใจความหมายทั้งในระดับภาษาคนและภาษาธรรม เพราะผู้รู้ธรรมะย่อมเข้าใจความหมายของภาษาทั้งสองระดับ แต่สำหรับคนทั่วไปแล้วเขาย่อมเข้าใจความหมายเฉพาะในระดับภาษาคนเท่านั้น การสื่อสารระหว่างผู้รู้ธรรมะที่ต้องการสื่อความหมายในระดับภาษาธรรมกับคนทั่วไปผู้ยึดมั่นในความหมายระดับภาษาคนจึงอาจก่อให้เกิดความสับสนและเข้าใจผิดจนถึงขั้นสรุปได้ว่าผู้รู้ธรรมะนั้นพูดนอกแนวคัมภีร์ดั้งเดิมซึ่งพวกตนเข้าใจและยึดถือปฏิบัติมา ดังนั้นการปรับเปลี่ยนระดับภาษาคนสู่ภาษาธรรมอาจมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนระบบการรับรู้เป็นพื้นฐานก่อนจึงจะเข้าใจภาษาธรรมนั้นได้ในที่สุด (สุวรรณา สถาอานันท์, 2536)

อย่างไรก็ตามเมื่อมองย้อนกลับมาที่วิธีการนำเสนอแนวคิดการตีความภาษาศาสนาของท่านพุทธทาสก็พอประเมินได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนกระบวนการการรับรู้และสร้างความหมายใหม่ให้ผู้คนเข้าใจภาษาศาสนาในระดับที่ลึกซึ้งซึ่งอาจส่งผลต่อมโนทัศน์ในด้านศาสนากับการดำเนินชีวิต ดังนั้นเพื่อพิจารณาการตีความภาษาศาสนาดังกล่าวให้ชัดเจน ผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อกมาช่วยพิจารณาว่ามีกระบวนการอย่างไรในทางทฤษฎีความหมาย

วัตถุประสงค์ข้อ 3 การประยุกต์ใช้แนวคิดทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อก เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ



3.1 ด้านปัญหาความไม่เข้าใจภาษาศาสนา ท่านพุทธทาสมองว่าพุทธศาสนิกชนโดยมากแม้ศึกษาหลักธรรมมามากแต่ก็ไม่อาจเข้าใจคำสอนเหล่านั้นได้อย่างลึกซึ้ง ท่านอุปมาการใช้ภาษาของคนเหล่านั้นว่าเปรียบเสมือนนกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ (พุทธทาสภิกขุ, 2548) เพราะถึงแม้จะรู้จักภาษาและสามารถใช้ภาษาได้ แต่เมื่อจะใช้ภาษานั้นก็กล่าวถึงความหมายทางศาสนาซึ่งพูดเรื่องธรรมชาติ จิต วิญญาณ และศีลธรรม กลับยึดติดกับภาษาในความหมายเดิมจนไม่อาจเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น มุมมองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาการไม่เข้าใจการมีความหมายของภาษาอย่างถ่องแท้เหมือนอย่างที่คุณกล่าวไว้ว่า ผู้ใช้ภาษาแม้จะคิดหรือพูดราวจะเข้าใจความหมายของมันอย่างแจ่มแจ้ง แต่แท้ที่จริงแล้วเขากลับไม่เข้าใจมันอย่างสมบูรณ์ (Locke, 2008) ปัญหาที่บ่งบอกถึงความไม่เข้าใจในเงื่อนไขของภาษาที่สามารถมีความหมายได้อย่างเป็นอิสระตามการนิยามหรือเรียบเรียงมโนภาพในใจซึ่งมาจากประสบการณ์ที่ต่างกันของแต่ละคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสื่อสารกันในทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมภายในจิตใจหรือกล่าวถึงสภาวะธรรมตามธรรมชาติ ซึ่งจำเป็นต้องตีความด้วยมโนภาพอีกรูปแบบหนึ่งเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ตามจากแนวคิดของล๊อค คำจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมันเป็นเครื่องหมายแทนมโนภาพของผู้พูด กล่าวคือผู้พูดมีมโนภาพนั้นในใจก่อนแล้วจึงบัญญัติเรียกมันด้วยคำ ในทางกลับกันเมื่อผู้พูดใช้คำนั้นในการสื่อสาร คำนั้นยังทำหน้าที่กระตุ้นให้ผู้ฟังเรียกหามโนภาพจากประสบการณ์ของตนมารับรองคำนั้นเพื่อสร้างความเข้าใจในความหมายที่ผู้พูดต้องการสื่อสารอีกด้วย ดังนั้นความพยายามในการสร้างความเข้าใจตัวความหมายใหม่ของภาษาศาสนาดังที่ท่านพุทธทาสเสนอจึงเป็นการเข้าไปปรับเปลี่ยนและจัดเรียงมโนภาพทางความหมายของคำนั้นๆ ด้วยวิธีการรู้ความหมายเก่าออกแล้วสร้างความหมายใหม่ผ่านการเทียบเคียงและจำลองมโนภาพใหม่ภายใต้โครงสร้างความหมายเดิม

3.2 ด้านความหมาย 2 ระดับ อนึ่ง ในการตีความภาษาศาสนานี้ท่านพุทธทาสวางรากฐานทางความหมายให้เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ 2 ประเภทเช่นเดียวกันกับล๊อค กล่าวคือภาษาคนมีลักษณะพื้นฐานที่มุ่งเน้นประสบการณ์ภายนอกหรือวัตถุ ความหมายของภาษาคนจึงมาจากมโนภาพการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเป็นหลัก ดังนั้นหากมองในมุมมองของล๊อค ความหมายของภาษาคนจึงยึดโยงกับมโนภาพซับซ้อนต่างๆ ทั้งมโนภาพรูปแบบ มโนภาพตัวตนซึ่งสามารถรับรู้ได้ว่ามีอยู่จริงในทางผัสสะ เช่น พระพุทธเจ้าที่มีตัวตนอยู่ในทางประวัติศาสตร์ หรือพระพุทธรูปที่อยู่ในวัดเป็นต้น นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงกับมโนภาพรูปแบบ มโนภาพตัวตนที่มีลักษณะดำรงอยู่อย่างถาวร และมโนภาพความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการว่ามีพลังอำนาจเป็นจำนวนมาก เช่น สวรรค์-นรก ซึ่งหมายถึงสถานที่แห่งหนึ่งๆ ซึ่งดำรงอยู่อย่างเป็นนิรันดร์ และมนุษย์จะมีประสบการณ์รับรู้มันได้หลังความตายหรือหลังบรรลุนิพพานขั้นสูงสุดตามหลักพุทธศาสนาแล้วตายลง คำเหล่านี้ในความหมายภาษาคนจึงกล่าวถึงสถานที่ซึ่งดำรงอยู่จริงในเชิงกายภาพ เมื่อมนุษย์ตายไปแล้วก็สามารถไปถึงได้จริง และจะเป็นเช่นนั้นไปเรื่อยๆ ตามความหมายของสังสารวัฏ เพราะอาศัยมโนภาพกาลและอวกาศซึ่งเป็นมโนภาพรูปแบบที่จิตจินตนาการถึงความมีอยู่ในปัจจุบันซ้อนทับกันเข้าไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ส่วนภาษาธรรมอาศัยนามธรรมเป็นพื้นฐาน มุ่งเน้นประสบการณ์ทางจิต ความหมายของภาษาธรรมจึงมักจะพูดถึงสภาวะหรือหมายเอาการรับรู้มโนภาพในเชิงความรู้สึกเป็นหลัก ในแง่นี้ความหมายของภาษาธรรมตามมุมมองของล๊อคจึงมีรากฐานเกี่ยวเนื่องกับมโนภาพการรับรู้การทำงานของจิตหรือความรู้สึกที่เป็นอยู่หรือกำลังเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละขณะ โดยเป็นการละทิ้งมโนภาพ

ซับซ้อนเชิงจินตนาการแต่มุ่งหมายให้เผชิญหน้ากับมโนภาพความรู้สึกที่สัมผัสได้โดยตรง เช่น สวรรค์-นรก ที่หมายถึงสภาวะทางอารมณ์หนึ่งๆ ซึ่งสามารถมีประสบการณ์รับรู้มันได้จากการสังเกตจิตพระพุทเจ้าอันหมายถึงสภาวะที่จิตรู้ตัว ตื่น และเบิกบาน คำเหล่านี้ในความหมายภาษาธรรมจึงกล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นๆ ซึ่งปัจเจกสามารถสัมผัสได้จริง ในแง่ความรู้สึกจึงเป็นตัวตรวจสอบความหมายในระดับภาษาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกกว้างจากการยึดถือมโนภาพตัวตน ของตน ซึ่งท่านพุทธทาสเน้นย้ำให้เข้าถึงแก่นของศาสนาในความหมายนี้ ซึ่งปัจเจกผู้รู้ธรรมจึงจะสามารถรู้จักมโนภาพตัวตนในแง่ที่เกิดจากการประกอบสร้างทางความหมายหรือการบัญญัติเท่านั้น แต่ไม่เกิดความรู้สึกยึดมั่นในตัวตนนั้นว่าเป็นความจริงแท้ของตน

โดยนัยดังกล่าวประสบการณ์จึงถือเป็นเงื่อนไขในการสร้างความหมายของภาษา และความเข้าใจความหมายของภาษาก็มีส่วนช่วยชักนำให้มนุษย์มีประสบการณ์ได้ การอธิบายภาษาในระดับภาษาธรรมจึงเป็นจุดประกายให้บุคคลก้าวกระโดดจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในภาษาคนขึ้นสู่สภาวะธรรมอันเป็นนามธรรมสากล (สุวรรณ สภาอนันท์, 2536) และมีลักษณะเป็นสันติภูมิ โลกกล่าวคือเห็นประจักษ์ได้จริงในประสบการณ์ อนึ่ง จุดประสงค์สำคัญของภาษาธรรมที่ท่านพุทธทาสได้เสนอไว้ นั่นคือมนุษย์สามารถอาศัยความหมายเช่นนั้นไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาปฏิบัติธรรมและอยู่ในอำนาจที่เราควบคุมเกี่ยวข้องได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2538) โดยที่การบรรลุเป้าหมายหรือได้รับผลประโยชน์ในทางศาสนาจะไม่ถูกจำกัดเฉพาะใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มศาสนิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อสันติสุขของทั้งบุคคลและสังคมโดยรวม (พุทธทาสภิกขุ, 2511)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ท่านพุทธทาสมองว่าภาษาศาสนามีมิติทางความหมาย 2 ระดับคือความหมายทั่วไปและความหมายทางจิตวิญญาณซึ่งสัมพันธ์อยู่กับมุมมองจากประสบการณ์ที่ต่างกันของคน 2 จำพวก กล่าวคือคนทั่วไปและผู้บรรลุธรรม จุดเน้นย้ำของท่านเกี่ยวกับความหมายของภาษาศาสนานั้นอยู่ที่กระบวนการนิยามความหมายที่จะต้องช่วยสร้างความเข้าใจและนำไปสู่การมีประสบการณ์ทางศาสนาแก่คนทั่วไปให้สอดคล้องกับเป้าหมายของศาสนาหรือที่ผู้บรรลุธรรมต้องการสื่อสาร ภายใต้การนิยามผ่านคำเรียกมโนภาพซึ่งมาจากประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้น ดังจะเห็นได้ว่าท่านเรียกร้องให้เกิดความเข้าใจในมโนภาพตัวตนที่แตกต่างไปจากประสบการณ์ทั่วไป ที่มักใช้ความคิดตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมักเห็นว่าตัวตนของสิ่งต่างๆ มีอยู่จริง ไม่เปลี่ยนแปลง หากมีความเปลี่ยนแปลงนั้นก็เพียงมายา แต่ตัวตนจริงๆ ย่อมมีอยู่แน่นอน ในที่นี้ท่านพุทธทาสมิได้อธิบายในประเด็นดังกล่าวว่าตัวตนจะมีอยู่จริงหรือไม่ อย่างไร แต่ย้ายประเด็นไปสู่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์ในประสบการณ์ปัจจุบันว่ามนุษย์มีอารมณ์ความรู้สึกยึดถือในตัวตนนั้นในลักษณะที่เป็นกระแส ภาษาธรรมจึงเป็นการตามดู รับรู้ และระบุชื่อเพื่อเรียกถึงสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกที่ผูกพันอยู่กับเหตุการณ์ปัจจุบันในแต่ละขณะอย่างที่มีนัยเป็นโดยไม่ยึดถือมโนภาพตัวตนว่าเป็นตนหรือของตนที่แท้จริง ซึ่งตรงกับหลักการสำคัญทางพุทธศาสนาว่า “ธรรมทั้งปวงอันใครๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”



บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าในมุมมองทางปรัชญาภาษาของจอห์น ล็อค แนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรมชาติเป็นแนวคิดการตีความภาษาศาสนาที่แสดงถึงการมีความหมายของภาษาศาสนาผ่านการร้อยเรียงมโนภาพต่างๆ จากประสบการณ์เข้าใจด้วยกัน โดยแบ่งความหมายออกเป็น 2 ระดับตามแหล่งที่มาขั้นต้นของมโนภาพกล่าวคือประสบการณ์ทางผัสสะหรือประสบการณ์ทางจิต แนวคิดภาษาคนเกี่ยวข้องกับมโนภาพทางประสาทสัมผัสและมักเป็นมโนภาพซับซ้อนทั้งที่ปรากฏจริงในโลกปรากฏการณ์หรือในเชิงจินตนาการที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของจิต อีกทั้งมีนัยแฝงถึงมโนภาพตัวตนของสิ่งว่ามีอยู่จริงอย่างถาวร ส่วนแนวคิดภาษาธรรมชาติเกี่ยวข้องกับมโนภาพการสังเกตตัวเองของจิต โดยที่สุดมีรากฐานเชื่อมโยงกับมโนภาพตัวตนที่ดำรงอยู่ในแต่ละขณะที่จิตสังเกตตัวเองในฐานะผู้รู้แต่ไม่ได้ยึดถือความมีอยู่ของอารมณ์ความรู้สึกนึกคตินั้นๆ ว่าเป็นตัวตนที่แท้จริงถาวร

อนึ่ง แนวคิดภาษาคนถือเป็นการตีความภาษาศาสนาตามตัวอักษร มุ่งความเข้าใจในระดับผิวเผินที่ผู้คนอาจรับรู้ ทำความเข้าใจ และสื่อสารกันได้ง่าย ส่วนแนวคิดภาษาธรรมชาติเป็นการตีความภาษาศาสนาเชิงประยุกต์ ในแง่ที่ภาษาศาสนาจะมีความหมายและสามารถทำงานกับผู้คนโดยตรงผ่านการสังเกตกับประสบการณ์ในระดับจิตวิญญาณแล้วเทียบเคียงกับโครงสร้างทางความหมายบางอย่างของภาษาคน อย่างไรก็ตามท่านพุทธทาสไม่ได้ปฏิเสธความหมายของภาษาคนไปเสียทั้งหมด เพียงแต่ต้องการนำเสนอความหมายระดับภาษาธรรมชาติเพื่อใช้เป็นหลักในการทำทำความเข้าใจศาสนาให้ตรงกับเจตนารมณ์ของศาสนาที่มุ่งสื่อสารในระดับศีลธรรมเพื่อความพ้นทุกข์และสันติสุขของบุคคลและสังคม

ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าการทำความเข้าใจความหมายของภาษาศาสนาทั้งสองระดับนั้นไม่ได้มีคุณค่าจบในตัวเอง แต่มีคุณค่าในแง่ที่เป็นเครื่องมือสร้างประสบการณ์ทางศาสนาที่มีคุณค่าในเชิงจริยะ ทั้งในแง่วัฒนธรรม จารีตประเพณี ซึ่งแอบแฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนผู้นับถือศาสนา และในแง่การได้รับประโยชน์สูงสุดจากการมีศาสนากล่าวคือการดับทุกข์ในชีวิตประจำวันโดยไม่แบ่งแยกเพศหรือชนชั้นวรรณะและไม่จำเป็นต้องรอพิสูจน์หรือได้รับผลในโลกหน้า แต่มุ่งเน้นมองเข้ามาภายในตนและให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณ พร้อมทั้งสมานประโยชน์ร่วมของทุกศาสนา ด้วยเหตุนี้ความหมายของภาษาจึงสามารถล่อเมลาจิต ปรับเปลี่ยนฐานคิด และส่งผลต่อกระบวนการใช้ชีวิตได้ การตีความภาษาศาสนาที่ดีจึงอาจมิใช่เพียงแค่การรักษาแนวทางตีความตามๆ กันมาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องย้อนกลับไปหาหลักการใช้ชีวิตที่ดีตามที่เจตนารมณ์ที่ศาสดาเสนอ การตีความนั้นจึงจะสามารถตอบสนองต่อโจทย์หลักของทั้งศาสนาและผู้คนในสังคมนั้นคือการดับทุกข์ภายในได้

เอกสารอ้างอิง

- ปีเตอร์ เอ. แจ็กสัน. (2557). *พุทธทาสภิกขุ : พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และการปฏิรูปเชิงนวมัยนิยมในประเทศไทย*. แปลโดย มงคล เดชนครินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2511). *อุปสรรคสำคัญที่มีอยู่ในคำพูด*. กรุงเทพมหานคร: พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2538). *ธรรมโฆษณ์: โอสาเรตัพพธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ.



- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *ภาษาคน-ภาษาธรรม. หนังสือชุดมองด้านใน อนุสรณ์ 100 ปี พุทธทาส งาน
บันลือธรรม เล่มที่ 1*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- สมฤดี วิศตเวทย์. (2536). *ปรัชญาของจอห์น ล็อก*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2536) *ปรัชญาพุทธทาสภิกขุกับมหายานธรรม*. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2532). *จากเสฐียรพงษ์ วรรณปก ถึงพระเทพเวที และพุทธทาสภิกขุ*. นนทบุรี:
ช่อมะไฟ.
- John Locke. (2008). *An Essay concerning Human Understanding*. Oxford World's
Classics. abridged with an Introduction and Notes by Pauline Phemister.
New York: Oxford University Press.
- Patricia Sheridan. (2010). *Locke: A Guide for the Perplexed*. Continuum.